

TAUĀKĪ MŌ TE AO PAPAHO

8 Oketopa 2021

KUA TUKUNA TE KERĒME MŌ TE REO MĀORI KI TE KŌTI MATUA O AOTEAROA

I tēnei rā nei, kua tukuna e Te Rūnanga o Ngāti Rēhia, e Te Poari o Ngātiwai, e Te Rūnanga a Iwi o Ngāpuhi me Te Reo o Ngāti Hine tētahi kerēme mō te take o te reo Māori i ngā whakahaerenga ā-ture ki te Kōti Matua o Aotearoa.

E ai ki te māngai mō Te Rūnanga a Iwi o Ngāpuhi, a Hone Sadler, “ko roa nei e tāria ana kia āro nui ngā kōti ki te hakatinana i te ture i hakaaea e te kāwanatanga i tōna rā, mō tō tātou reo motuhake i te tau 1987”.

E kī ana taua ture rā ko te reo Māori, he reo kawē i roto i ngā Kōti, ka mutu, ko te reo Māori, he taonga mō te iwi Māori, he reo e kaingākaitia ana e te motu whānui, waihoki, he reo taketake ake o Aotearoa.

E ai kī anō a Sadler, “Atia te hakaē, me te mānawa ki te kaupapa, kīhai i tuku i te niho koi, he niho pūhiki kē. Koia e whawhai tonu ana tātou mō te reo te take mai te wā i mouria tēnei kaupapa ki mua i te aroaro o te kōti ki Ingārangi. Ko taka mai ki a tātou i ēnei rā hei amo ake i te kaupapa kia tōia kia tutuki ki tōna mutunga, kia hakatairangi ake tō tātou reo ki ngā taumata tiketike e tika ana kia tae”.

Ko tā ēnei kaitono nei, ko te tūāpapa o te kerēme, ko te arotakenga o ngā mahi a te Minita o te Tāhū o te Ture me tana kāhui e takahi ana i te Ture mō te Reo Māori 2016 me te Tiriti o Waitangi.

Hei tā te waha kōrero o Ngāti Rēhia, a Kipa Munro, “Kei moumou ngā whakahekenga tōtā o te hunga pēnei i Ngā Kaiwhakapūmau i te Reo me ngā tāngata pērā i a Huirangi Waikerepuru, Syd me Hana Jackson mā o te hunga nā rātou i mana ai te reo Māori i roto i ngā Kōti, e tika ana kia tuku i tēnei nawe i te korenga o te Minitia i whakatinana i tā te Paremata i whakature ai. E tika ana hoki kia hahu ake i ēnei wawata i kōkiritia rā e ngā mana nui, te nuinga rā kua ngaro nei”. He roa te totohe a ngā kaitono kia whakahoungia ngā tikanga, ngā tukanga me ngā kaupapa here a te ao ture, engari tē aro mai. Kua tae te wā me kotahi atu ki te Kōti ki te whawhai mō tēnei kaupapa.

E manako nui ana ngā kaitono mā tēnei kerēme e āki tā te Kōti tahuri tūturu mai ki te iwi Māori, ki tōna reo me tana hiahia kia tuku māori noa tōna reo ake i ngā Kōti puta noa i te motu.

E ai kī a tētaho ngā roā e arahi ana i tēnei kerēme, “E haruru mai ana te karanga, ka whawhai tonu mātou mō ake tonu atu. E kaha rangona ana taua tangi e ngā pou kōrero o tēnei kerēme. Ko tā tātou mahi inaianei, he whawhai tonu kia mau tonu ai te rangatiratanga, kia mau tonu ai hoki te reo Māori ake, ake, ake”.

Nō muri i te whakatakoto o tēnei kerēme ki te Kōti Matua ki Tamaki, kei a te Minita me ngā kaiwawao katoa te wā ki te whakautu i ngā whakataunga raru e rārangitia ana i tēnei kerēme, tahi ka timata ngā whakaritenga mō te Kōtitanga ka tū ki te rongo i ngā kōrero a te iwi. Kāhore

āno tātou kia mōhio āhea tū ai taua nohoanga, engari e rite ana ngā kaitono ki te tuku i ā rātou kōrero, kia rongo ai te ture i ngā pēhitanga e tāmi tonu nei i te iwi Māori.

Hei whakakapi ake i tēnei tauākī, e kī ana te māngai o Ngātiwai, a Aperahama Edwards, “ka nui taku tautoko i te take nei. Kua roa ahau e tuku kōrero ana ki ngā momo whare Kooti i roto i te reo Māori. Kua rongo ahau i te pakeketanga o te whakaū i te reo ki aua whare, nā te mea, e kuare ana ngā taringa o te ture, o ngā whare Kooti nōki ki te Reo taketake o tēnei whenua”.

Hei tā Edwards, “Horekau e rite ana te mana o te kōrero ka whakatakotohia ki te aroaro o te Kooti mena e tukua ana ki te reo Māori rā te mea me kōwariwari aua korero Māori ki te reo Pākehā e mātau ai te Kooti ki te pūtake o te kōrero. Hei reira ka kite i te mana o te reo matua o ngā whare Kooti i tēnei wā tonu a ehara i te reo Māori arā te reo taketake o tēnei whenua. Tukua te reo o tēnei whenua kia tioro”.

Pena he pātai tā koutou, e mea nei ngā kaikōrero mō ia rōpū:

Te Rūnanga o Ngāti Rēhia: Kipa Munro (027 265 2451) me Nora Rameka (021 151 2924)

Te Poari o Ngāti Wai: Aperahama Edwards (022 314 6006) me Huhana Lyndon (021 0744673)

Te Rūnanga ā Iwi o Ngāpuhi: Hone Sadler, Rahera Shortland me Wane Wharerau (021598846)

Te Reo o Ngāti Hine: Moe Milne (021484 825) me Waihoroi Shortland (027 664 2006)